

KRIMINALITET OG KLASSE

Selvrapportert kriminalitet og annen problematferd blant norsk ungdom

AV KETIL SKOGEN OG LARS WICHSTRØM

INNLEDNING

I 1992 kunne det feires 27-årsjubileum for den til da mest aktuelle norske survey undersøkelse av kriminalitet blant ungdom. Mellom 1965 og 1992 ble det ikke gjennomført noen større undersøkelse av selvrapportert kriminalitet. Ulike studier har riktignok berørt kriminalitet som del av større problemkompleks, men har dels ikke hatt kriminaliteten som sitt egentlige fokus (*Pedersen* 1992) eller har konsentrert seg om barn og de aller yngste ungdommene (*Olweus* 1989).

Gjennom Ungforsks¹ store nasjonale surveyundersøkelse "Ung i Norge" (UiN), hvor første runde med datainnsamling ble gjennomført i 1992, er det nå framskaffet data som gjør det mulig tegne et oversiktsbilde av kriminalitet i den norske ungdomsbefolkningen. Vi skal her presentere noen funn fra undersøkelsen, som dels er interessante nettopp fordi en tidligere ikke har hatt slike data, og dels fordi enkelte forståelsesmåter som har stått sentralt i norsk kriminologi kan settes i et visst relieff.

Vi skal se nærmere på selve utbredelsen av noen typer kriminalitet og annen problematferd, og kan dermed bidra til å kaste lys over metaforen "nyanser i grått", som nærmest har vært en bærebjelke i norsk kriminologisk teori, og som – litt spissformulert – går ut på at vi alle er lovbrytere, men bare noe av oss blir tatt (se f.eks. *Stangeland & Hauge* 1974).

Vi skal videre undersøke hva slags mønstre som dannes av de ulike former for problematferd; med andre ord hvilke *atferdsprofiler* som avtegner seg. Spørsmålet er om de fleste typer problematferd henger sammen, slik en del studier har konkludert (se f.eks. *Donovan et al.* 1988, *Osgood et al.* 1989), eller om det finnes noen knipper av handlingstyper som er sterkere forbundet innbyrdes enn med andre typer problematferd; hvilket heller ikke er noe uvanlig funn i internasjonal kriminologisk forskning (*Loeber & Waller* 1988, *Wikström* 1991a).

Et hovedanliggende blir videre å rette oppmerksomheten mot forholdet mellom kriminalitet og klasse, og dermed også mot noen forestillinger om sammenhenger mellom sosioøkonomisk posisjon og kriminalitet som synes å stå sterkt i norsk kriminologi; nemlig at de mest aktive utøverne av *den typen kriminalitet*

---

1) Norges forskningsråds program for ungdomsforskning.

som sanksjonsapparatet slår ned på hører hjemme de laveste sosioøkonomiske sjikt (Christie 1975, Høigård 1993).

KRIMINALITET OG KLASSE

Et stadig like aktuelt grunntema både i internasjonal forskning og i offentlig debatt, er sammenhenger – eventuelt mangel på sammenhenger – mellom kriminalitet og sosioøkonomiske forhold. Internasjonale surveystudier har stort sett vist at det finnes tydelige sammenhenger mellom svak sosioøkonomisk posisjon og pågripelser, domfellelser, etc., med andre ord *den registrerte kriminaliteten* (Andersen & Balvig 1984, Høigård & Balvig 1988, Wikström 1990, 1991b). Dette mønstret synes å opptre enten det fokuseres på egen sosioøkonomisk posisjon når det gjelder voksne, eller foreldrenes når det gjelder ungdom.

Sammenhengene mellom svak sosioøkonomisk posisjon og registrert kriminalitet kan naturligvis forklares på flere måter. Dels kan det være slik at rekrutteringen til de forholdsvis små gruppene som har kriminalitet som en del av sin livsstil, og som dermed ofte kommer i kontakt med politiet, domfelles, etc., er sosialt skjev. Det er gang på gang vist at en stor del av alle lovbrudd (bortsett fra rene bagateller) begås av et forholdsvis lite antall lovbrutere (Balvig 1981, Statin et al. 1989, Wikström 1990, 1991a). I disse gruppene kan det tenkes å være en overvekt av mennesker med bakgrunn i arbeiderklassen eller kanskje særlig i ”deklasserte” sjikt som kronisk arbeidsløse eller trygdede.

Det kan imidlertid også være at den sosioøkonomiske skjevheten i den gruppa som kommer i kontakt med det formelle sanksjonsapparatet først og fremst skyldes *seleksjonsmekanismer i dette sanksjonsapparatet*, som ikke bare innebærer prioritering av *visse typer lovbrudd*, men også av *visse befolkningsgrupper* (Blankenburg 1976, Brown 1985, Høigård & Balvig 1988). Internasjonale studier peker imidlertid i noe ulike retninger her, og Kleck (1982) hevder f.eks. at lavere sosiale sjikt etter all sannsynlighet får mindre oppmerksomhet fra politiet, både som ofre for og utøvere av kriminalitet. Balvig (1981) finner at forbrytelser begått av middelklasseungdom oftere blir oppklart enn forbrytelser begått av arbeiderklasseungdom.

Når det gjelder *selvrapportert kriminalitet* synes de fleste internasjonale studier å konkludere med at det er svak sammenheng, eller ingen sammenheng overhodet, med sosial klasse (Wikström 1983). Bildet er imidlertid ikke entydig. Braithwaite (1981) konkluderte etter en litteraturgjennomgang med at en god del survey-studier også viser at det er en overvekt av personer med bakgrunn i ”lavere” sosiale sjikt blant de som skårer høyt på selvrapportert kriminalitet. Balvig (1981) fant at de mest kriminelt aktive 14–15-åringene i en København-forstad oftest hadde fedre i arbeiderklassen, mens Kyvsgaards (1992) replikasjon av denne undersøkelsen sammè sted ti år senere ikke avdekket noen slik sammenheng.

Det er blitt framholdt at en viktig årsak til at en ofte finner svake sammenhenger mellom kriminalitet og klasse er at mange selvrappportsurveys har dekket alvorlige forbrytelser dårlig, og at det oftere påvises sammenhenger dersom slik mer alvorlig atferd fanges opp (Kleck 1982, Wikström 1983). Elliot & Ageton (1980) fant f.eks. i en amerikansk selvrappport-studie at tyveri og vold ("crimes against persons") oftest utøves av ungdom i lavere sosiale sjikt, men også at det var de som oppga *svært mange lovbrudd* som var ansvarlige for klasseforsjellene.

I et debattinnlegg om metodevalg i kriminologien skriver Høigård (1993:277) følgende (i en kritikk av surveyemetodenes anvendelighet): "*Flere undersøkelser med samme opplegg vil høyst sannsynlig gi det samme, velkjente svar: Det er en klar sammenheng mellom høy egenrapportering for tradisjonell kriminalitet og en båndplassering i samfunnets sosioøkonomiske hierarki.*" Hvordan denne spådommen slår til på norske forhold skal vi se lenger fram.

METODE

UiN er en desidert største ungdomsundersøkelsen som er gjennomført i Norge, og omfatter totalt 12287 skoleelever, fra og med 7.klasse til og med VK II i videregående skole, dvs. hovedsakelig aldersgruppa 13–19 år. UiN dekker mange livsområder som er særlig sentrale i ungdomstida, og formålet har vært å skaffe til veie et datamateriale som kan kaste lys over en rekke ulike problemstillinger. Første datainnsamling ble gjennomført vår og høst 1992, men UiN har et longitudinelt design, og det skal gjennomføres en oppfølgingsundersøkelse av samme utvalg i 1994.

Utvalget er dannet gjennom trekning av klyngeutvalg med skoler som enhet. Alle grunnskoler og videregående skoler i Norge inngikk i registeret som trekningen ble foretatt fra, og utvalget består av 67 skoler spredt over hele landet. Utvalget ble stratifisert etter landsdel og skolestørrelse (– det siste henger nøye sammen med urbaniseringsgrad). Det er også sørget for at skoler med tilrettelagt opplæring kombinert med arbeid er med. Hvert klassetrinn er representert med omtrent like mange personer i utvalget.

Vi må anta at de elevene i videregående skole som er eldre enn 20 år kan ha en del særtrekk. Vi har derfor valgt å holde disse utenfor, og vi sitter da igjen med et utvalg på 11985 personer.

Muligheten for å oppnå en høy svarprosent var en av grunnene til at undersøkelsen ble gjennomført i skoleverket, og vi har kommet opp i 97,0.

I 1990 gikk over 80 % av alle norske 16–18-åringene på skolen; andelen avtok fra noe over 90 % av 16-åringene til rundt 75 % av 18-åringene (NOU 1991:4). Dette innebærer selvfølgelig at mange med en etablert avvikende livsførsel og et særlig høyt kriminelt aktivitetsnivå ikke inngår i utvalget, ettersom disse som

oftest ikke vil gå i videregående skole. Erfaringer med spørreskjemaer er forøvrig generelt dårlige i forhold til denne gruppa, og andre metoder, må tas i bruk for å nå fram. Det vi kan si noe om på grunnlag av UiN-data, er derfor forekomsten av en del former for problematferd og kriminalitet i det vi må kalle *den normale ungdomsbefolkningen* – selv om vi også har med ungdom som er integrert gjennom tiltak innrettet på dem som har hatt særlig store problemer med å tilpasse seg skolen (– og i den halvparten av utvalget som går i ungdomsskolen har vi naturligvis ikke denne typen frafallsproblemer).

Spørsmålsbatteriet som er brukt for å registrere problematferd framgår av tabell 1, og det er antall ganger en har gjort ting *siste 12 måneder* det spørres etter. Dette er et så langt tidsrom at vi får et visst inntrykk av omfang over tid, samtidig som det ikke vil være alt for vanskelig å huske hva en har vært med på. Ved siden av aktive handlinger, registreres det også *situasjoner en har vært i* som har sammenheng med problematferd (f eks. ”Blitt sendt ut av klasserommet”). Følgende seks svarkategorier er brukt: ”Aldri” (ikke siste 12 måneder), ”1 gang”, ”2–5 ganger”, ”6–10 ganger”, ”10–50 ganger” og ”Mer enn 50 ganger”. Instrumentet er i hovedsak hentet fra *Olweus* (1989, 1991) og fra *Windle* (1990), men oppsettet er noe omarbeidet.

Etter å ha vurdert et stort antall studier av selvrapportert kriminalitet, trekker *LeBlanc & Fréchette* (1989) den konklusjon at validiteten i slike instrumenter vanligvis er god når det gjelder ”sosialt uakseptabel atferd” i sin alminnelighet, men at de rimeligvis ikke gir grunnlag for å bedømme det juridiske aspektet ved handlingene som rapporteres.

Vi har latt fars yrke være bestemmende for plassering av ungdommene i sosioøkonomiske kategorier, ettersom vi antar at det stadig er far som danner det sterkeste sosioøkonomiske ankerfeste for familien. Der fars yrke ikke er oppgitt har vi brukt mors yrke. Yrkene puttes inn i en fem-delt sosialgruppemodell som består av kategoriene ”Høyere administrative stillinger”, ”Diverse mellomlag”, ”Lavere funksjonærer mm”, ”Primærnæring” og ”Arbeidere”. Basis for denne modellen er en internasjonal yrkesklassifiseringsstandard, ISCO 88, som Statistisk Sentralbyrå tar sikte på å innføre i Norge (*ILO 1990, Hoffmann 1993*).

Foreldrenes yrkesdeltakelse er registrert ved hjelp av følgende kategorier: ”I arbeid – heltid”, ”I arbeid – deltid”, ”Arbeidsløs”, ”Hjemmeværende”, ”Trygdet” og ”Går på skole, kurs, e.l.”.

Variablene ”sosialgruppe” og ”yrkesdeltakelse” er behandlet uavhengig av hverandre, slik at fars ”egentlige” yrke, fra tiden før han ble arbeidsledig, trygdet eller begynte på skole, er brukt som grunnlag for sosialgruppeplassering dersom det er oppgitt. Hvis ikke er mors yrke brukt. At far eller mor er trygdet e.l. forhindrer derfor ikke plassering i sosialgruppe etter yrke.

Ved siden av kjønn og alder har vi brukt bostedets urbaniseringsgrad som

kontrollvariabel i analysene av sosioøkonomiske forhold, og har plassert skolene i utvalget i fire kategorier: "Stor by", "Mindre by", "Tettbygd område" og "Bygd eller lite tettsted". En slik klassifisering av skoler vil til en viss grad undertrykke ulikheter innen skolens rekrutteringsområde, og dermed kan det være større forskjeller langs en by-land-dimensjon enn vi klarer å fange opp. En slik effekt vil være sterkest for videregående skoler, som ofte ligger i byer og tettsteder, men som kan ha elever fra et stort og uensartet omland. Tidligere analyser av UiN-data viser imidlertid at variabelen slik den er konstruert er i stand til å avdekke forskjeller på en rekke ulike områder (Skogen 1993, Øia 1994).

RESULTATER

De handlingstyper og situasjoner som er registrert dekker et vidt spekter; fra det helt bagatellmessige til temmelig alvorlig kriminell aktivitet. Vi har valgt "problematferd" som et fellesbegrep, et uttrykk som ikke skulle ligge så langt fra det engelske "conduct problems". En del av handlingene er imidlertid av en slik art at et lavt aktivitetsnivå må anses som nokså harmløst, og kan da ikke i seg selv karakteriseres som problematferd, mens et større omfang kan være alvorlig. Eksempler på dette er skoleskulk og alkoholbruk.

Vi ser av tabell 1 at det er en meget skjev fordeling på de fleste variablene, og det er bare noen ganske få aktiviteter som mer enn 40 % har deltatt i sist år. De fleste av disse har med skolen å gjøre, og er av en slik art at omfanget må være betydelig før atferden kan karakteriseres som egentlig problematisk. Vanligst er det å skulke; 53,7 % har gjort det. Av de forholdsvis vanlige handlingstypene finner vi også å kjøre uten førerkort (39,6 % har prøvd seg), som jo er en straffbar handling, men som kanskje ikke oppfattes som så altfor alvorlig med mindre det blir mye av det. 46,5 % svarer at de har drukket seg beruset. Når det gjelder skolevariablene (unntatt skulking) ser vi at det varierer mye fra variabel til variabel hvor mange som har vært i situasjoner knyttet til egen uakseptabel atferd på skolen. 45,7 % har bannet til en lærer, men bare 16,1 % har blitt innkalt til rektor.

Ser vi på straffbare og/eller farlige aktiviteter som biltyveri, innbrudd, tyveri for mer enn 1000 kr., hærverk for mer enn 1000 kr., slåsskamp med våpen, bruk av hasj, annen narkotika og sniffing, finner vi for hver av aktivitetene at mellom 95 % og 99 % svarer at de ikke har vært med på dette siste år.

Beveger vi oss til den øvre enden av skalaen, f.eks. "6-10 ganger" og mer, finner vi selv for de minst alvorlige handlingstypene at svært få har vært så aktive. De variablene som skiller seg ut ved forholdsvis stor andel med høyt aktivitetsnivå, er *skulking* (16,3 % svarer 6 ganger el. mer), *lure seg fra å betale* (12,2 %), *kjøre uten førerkort* (15,9 %), *banne til lærer* (14,3 %) og *drikke seg full* (24,1 %).

Tabell 1. Forekomst av problematferd (prosent).

Har du vært med på/gjort noe av dette det siste året de siste 12 månedene?

	Aldri	1 gang	2-5 ganger	6-10 ganger	10-50 ganger	Mer enn 50 ganger
Hatt en voldsom krangel med en lærer?	69.5	16.8	9.6	2.3	1.2	.6
Blitt sendt ut av klasserommet?	76.6	12.2	7.9	2.0	1.0	.3
Stjålet penger eller ting fra noen i familien din?	70.6	12.8	9.6	3.6	2.4	.9
Tatt saker til en verdi av mindre enn 500 kr. fra butikk eller kiosk uten å betale?	82.9	6.3	5.8	2.2	1.9	.9
Bannet til en lærer?	54.3	14.7	16.7	6.2	4.4	3.7
Med vilje ødelagt eller knust vindusruter, busseter, telefonkiosker, postkasser eller lignende?	88.8	5.5	4.0	.9	.5	.1
Blitt innkalt til rektor for noe galt du har gjort?	83.9	9.7	4.5	1.1	.6	.2
Lurt deg fra å betale på kino, buss, tog eller lignende?	59.7	12.7	15.5	5.9	4.2	2.1
Skulket skolen?	46.3	16.6	20.7	8.9	6.3	1.1
Vært borte en hel natt uten at foreldrene dine visste hvor du var, eller hvor du sa at du var et annet sted enn du var i virkeligheten?	72.4	11.2	11.0	3.7	1.7	.5
Kjørt bil eller motorsykel uten førerkort?	60.4	10.4	13.4	6.1	5.8	4.0
Stjålet bil eller motorsykel?	98.0	1.0	.6	.2	.1	.1
Stjålet noe til en verdi av mer enn tusen kroner?	96.5	1.8	.9	.5	.1	.1
Gjort hærverk eller skade for mer enn tusen kroner?	95.3	2.7	1.4	.3	.2	.1
Brutt deg inn for å stjele noe?	95.8	2.4	1.3	.3	.2	.1
Vært i slåsskamp hvor du har brukt våpen (f.eks. kniv)?	97.2	1.5	.8	.2	.1	.1
Slått eller truet med å slå noen?	67.4	13.6	12.6	3.5	1.2	1.2
Vært i kontakt med politiet på grunn av noe ulovlig du har gjort?	90.8	6.3	2.4	.3	.2	.1
Drukket så mye at du har følt deg tydelig beruset?	53.5	8.8	13.5	8.8	12.2	3.1
Brukt hasj eller marihuana? Sniffet?	95.5	1.4	1.2	.5	.5	.5
Brukt andre narkotiske stoffer som kokain, LSD, morfin, amfetamin, heroin, eller noe annet?	96.8	1.7	.9	.2	.2	.2
	98.8	.4	.3	.2	.1	.2

Det er verdt å merke seg at det er flere som drikker seg fulle såpass ofte enn som banner til lærere, særlig når vi tar aldersspredningen i materialet i betraktning (13 til 19–20 år). Det er kanskje også noe uventet at det er langt flere som kjører uten førerkort mer enn seks ganger på et år, enn det er som f.eks. stjeler så ofte fra familiemedlemmer eller blir sendt ut av klasserommet; igjen særlig med tanke på at de yngste respondentene er 13–14 år gamle.

Ulike atferdsprofiler

Ved å bruke faktoranalyse på variabelsettet i tabell 1 kan vi både identifisere *atferdsprofiler* (underliggende dimensjoner som påvirker skårene på bestemte knipper av variable) og redusere antallet variable til bruk i videre analyser. For å få fram faktorløsningen som presenteres i tabell 2 er det brukt oblik rotasjon (OBLIMIN) med Kaiser's normalisering (eigenvalue > 1). Det er valgt oblik rotasjon fordi det åpenbart er urimelig å utelukke korrelasjoner mellom faktorene. Som en kontroll har vi også brukt ortogonal rotasjon (VARIMAX), men dette gir nøyaktig samme faktorløsning.

Faktoranalysen resulterer i fire faktorer som alle forekommer rimelige. Enkelte variable lader kanskje ikke sterkest der en på forhånd ville gjettest, men dette bidrar etter vårt syn til en nyttig nyansering av utbredte forestillinger, ettersom helhetsbildet avgjort framtrer som begripelig.

Vi har ikke funnet andre studier der faktoranalyse er brukt på et variabelsett som kan sammenlignes med vårt. Faktoranalyse er riktignok mye brukt både i forbindelse med selvrappportstudier og registerdata (Loeber & Waller 1988), men i vårt instrument er det lagt stor vekt på forholdsvis trivielle handlingstyper, bl.a. knyttet til skolen, som ikke uten videre kan kalles problematferd og langt mindre kriminalitet. I den pågående diskusjon om "spesialisering" innen kriminalitet spiller tolkning av faktorløsninger en viktig rolle (Loeber & Waller 1988, Wikstrøm 1991a), men disse faktoranalysene er utført på variabelsett som riktignok fanger opp kriminelle handlinger av varierende alvorlighetsgrad, men som likevel er lovbrudd.

Loeber og Waller (1988) har gått gjennom en rekke studier der faktoranalyse har vært brukt. Gjennom manipulering av antallet svarkategorier i disse undersøkelser, påvises det at faktorløsningen påvirkes av dette antallet. Mange svarkategorier (f.eks. når respondenten skal skrive med tall hvor mange ganger en handling er utført) gir flere faktorer enn få (f.eks. "ofte", "sjelden", "aldri"). Loeber & Waller avviser ikke bruken av faktoranalyse, men peker på at posisjoner som inntas i spesialiseringsdiskusjonen kan preges av mer eller mindre tilfældige faktorløsninger. Vi har lagt oss på et mellomnivå med seks svarkategorier, og skulle dermed unngå ytterpunktene.

Som det framgår av tabell 2, har vi gitt faktorene navn som er ment å betegne

Tabell 2. Faktormatrise.
Høyeste faktorladning uthevet.

	Faktor 1 Kriminalitet	Faktor 2 Skoleopposisjon	Faktor 3 Drift	Faktor 4 Stoffbruk
Stjålet < 500 kr.	.35	.15	.28	.01
Ødelagt busseter etc.	.51	.28	.13	-.15
Stjålet bil/MC	.67	-.11	-.01	.11
Stjålet > 1000 kr.	.81	-.10	.05	.07
Hærverk for > 1000 kr.	.81	.04	.02	-.05
Innbrudd	.83	-.05	.03	-.01
Slåss med våpen	.58	.14	-.12	.09
Kontakt med politi	.39	.15	.11	.17
Krangel med lærer	-.13	.78	.02	.08
Sendt ut av klassen	.01	.78	-.05	.06
Sendt til rektor	.18	.72	.12	.01
Bannet til lærer	-.11	.64	.27	.04
Slått eller truet	.12	.52	.02	-.02
Kjørt uten førerkort	.10	.32	.28	-.13
Sneket på buss, kino	.08	.08	.57	-.04
Stjålet fra familien	.04	.17	.31	.06
Skulket skolen	-.04	-.02	.77	.04
Borte hel natt	.10	-.04	.70	.03
Tydelig beruset (alko.)	-.07	-.05	.81	.06
Røykt hasj	.05	-.10	.27	.71
Sniffet	.17	.11	-.01	.60
Brukt annen narkotika	-.02	.07	-.08	.83

Faktor	Eigenvalue	Pct. of Var	Cum Pct.
1	6.61	30.1	30.1
2	1.90	8.6	38.7
3	1.57	7.2	45.8
4	1.15	5.2	51.1

Factor Correlation Matrix:

	Faktor 1	Faktor 2	Faktor 3	Faktor 4
Faktor 1	1.00			
Faktor 2	.42	1.00		
Faktor 3	.34	.40	1.00	
Faktor 4	.34	.14	.21	1.00

de atferdsprofiler som avspeiles: "Kriminalitet", "Skoleopposisjon", "Drift" og "Stoffbruk". "Kriminalitet" fanger opp de aller fleste straffbare handlingstypene; både vinningsforbrytelser og vold med våpen. Faktoren sammenfaller svært godt med alminnelige oppfatninger av begrepet kriminalitet. Et viktig unntak er bruk av illegale rusmidler, som sammen med sniffing lader sterkest på sin "egen" faktor; den vi har kalt "Stoffbruk".

Faktoren "Skoleopposisjon" tar alle skolevariablene, unntatt *skulking*. Det er med andre ord den utagerende, aktive opposisjonen som reflekteres her, hvilket stemmer bra med at også "slått eller truet med å slå" lader sterkest på denne faktoren (– og faktisk langt svakere på "kriminalitet").

Skulking lader til gjengjeld sterkt på "Drift", sammen med bl.a. det å være borte om natta og å drikke seg full. Denne faktoren reflekterer en atferdsprofil som synes å ha vært lite påaktet i tidligere studier, nemlig det å trekke seg unna arenaer som normalt er av stor betydning for ungdoms integrasjon i samfunnet; primært skolen og familien. Inntrykket forsterkes når vi ser at også det å stjele fra familiemedlemmer lader sterkest på denne faktoren. Det er interessant at denne atferdsprofilen framstår som såvidt selvstendig i forhold til den "regulære" kriminaliteten.

Den interne reliabiliteten blant de variable som lader sterkest på hver faktor (kursiveret i tabell 2) er god. "Kriminalitet" gir Cronbach's alpha = .78, "skoleopposisjon" gir alpha = .73, "drift" gir alpha = .72 og "stoff" gir alpha = .62.

Tabell 2 viser at korrelasjonene mellom faktorene tildels er sterke. Det er som en må vente, men de er ikke så sterke at faktorenes egenart kan trekkes i tvil. Det er dessuten påfallende *svake* korrelasjoner mellom noen faktorer, tatt i betraktning at det her dreier seg om problematferd der det er vanlig å anta at det er tydelige sammenhenger: "Skoleopposisjon" og "Stoffbruk": $r = .14$, "Drift" og "Stoffbruk": $r = .21$. De sterkeste korrelasjonene finner vi mellom "Kriminalitet" og "Skoleopposisjon" ($r = .43$), og mellom "Skoleopposisjon" og "Drift" ($r = .40$).

Som en oppsummering kan vi si at de egentlige straffbare handlingene synes å utgjøre en tydelig atferdsprofil som i varierende grad er forbundet med andre typer problematferd. Sterkest ser overlappingen ut til å være mellom denne "egentlige" kriminaliteten og aktiv, utagerende skoleopposisjon.

Det å trekke seg unna både skole og familie, kombinert med mye alkoholbruk, framtrer også som en selvstendig atferdsprofil, selv om den er forbundet med både "egentlig" kriminalitet og skoleopposisjon. Med andre ord; det er ikke uvanlig, *men heller ikke typisk*, å skåre høyt både på kriminalitetsvariablene og drift-variablene (eller skoleopposisjonsvariablene og drift-variablene).

Svakest forbindelse ser det ut til å være mellom stoffbruk på den ene siden og drift og skoleopposisjon på den andre. Det er kanskje særlig verdt å merke seg at stoffbruk og drift synes å være atferdsprofiler som er forholdsvis uavhengige av hverandre.

Sosioøkonomisk bakgrunn

I litteraturen knyttes begreper som "lav sosial status" o.l. ofte til arbeiderklassen, til det å være arbeidsledig eller trygdet, til lav inntekt eller til det å ha lite utdanning. Her skal vi fokusere på de to første elementene, og har sammenholdt atferdsprofilene fra faktoranalysen med sosioøkonomisk posisjon etter fedrenes yrker og med foreldrenes yrkesaktivitet.

For å undersøke forholdet mellom sosial klasse og omfanget av problematferd, har vi brukt enveis variansanalyse på *faktorskårene*. Det er dermed de fire atferdsprofilene vi ser på, og ikke de enkelte handlingstypene. Resultatene presenteres i tabell 3. Ved hjelp av *multivariat* variansanalyse (ANOVA) har vi lett etter interaksjonseffekter med andre bakgrunnsvariable som kan forventes å virke inn, nemlig *kjønn, alder og bostedets urbaniseringsgrad*. Slike interaksjonseffekter finnes bare i få tilfeller, og da meget svake². Vi presenterer derfor ikke resultater fra de multivariate analysene her.

Tabell 3. Problematferd (faktorskårer) mot sosioøkonomisk bakgrunn.

	Kriminalitet	Skoleopposisjon	Drift	Stoffbruk
Høyere adm. still.	-.02	-.06	.11	.01
Mellomlag	-.02	-.10	.01	.04
Lavere funksj.	-.05	.02	-.06	.02
Primærnæring	-.03	-.04	-.02	-.08
Arbeidere	-.02	.08	-.07	-.04
df	4	4	4	4
F	.13	9.02	5.90	3.78
p	ns	<.001	<.001	<.005

Som det framgår av tabell 3 er det absolutt ingen forskjeller i skåren på "kriminalitet" etter sosial klasse. Denne aktivitetsprofilen framstår som jevnt fordelt i alle samfunnslag.

Beveger vi oss til faktorskåren "skoleopposisjon", finner vi derimot noen forskjeller. Det er ungdom med arbeiderklassebakgrunn som skårer høyest her,

² Med et utvalg på 11985 personer blir selv *svært* små forskjeller signifikante; også på 0,01-nivå. Det er derfor viktig å fokusere mer på størrelsen på forskjellene enn på p-verdiene. Et par av interaksjonseffektene er teknisk sett signifikante, men F-verdiene er meget lave og effektene danner ikke noe tolkbart mønster.

mens ungdom med fedre i mellomlagene skårer lavest. Dette samsvarer rimelig bra med kvalitative studier som har vist at ungdom fra arbeiderklassen ikke sjelden øver motstand mot en abstraksjonsdominert skolehverdag som de ikke finner seg til rette i (*Willis 1977, Corrigan 1979, Mjelde 1987*). En bør likevel merke seg at forskjellen er meget liten; omlag 1/6 av standardavviket.

For faktorskåren "drift" finner vi noen beskjedne forskjeller (tabell 3), som også ligger i størrelsesorden 1/6 av standardavviket. Her er det de som har fedre i høyere administrative stillinger og i mellomlagene som skårer høyest. Dette resultatet samsvarer dårlig med forestillinger om sammenhenger mellom tilhørighet i lavere sosiale sjikt og problematferd.

Også for "stoffbruk" er det noen meget små forskjeller mellom de sosioøkonomiske kategoriene. Her er det ungdom med bakgrunn i mellomlagene som har høyest gjennomsnittsskåre, mens ungdom med arbeiderklassebakgrunn ligger i det nedre området. Vi finner altså heller ikke her noen sammenheng med bakgrunn i lavere sosiale sjikt, men snarere tvert imot: I den grad stoffbruk (i det omfang en kan registrere med surveymetoder blant skoleungdom) har noen sammenheng med sosial klasse, er det tendensielt et *mellomlagsfenomen*.

For å se om vi finner noen særegen sosioøkonomisk sammensetning av de gruppene som har høyeste verdier på de ulike faktorskårene, har vi skilt ut de 10 % som skårer høyest på hver av dem og sett på forskjeller i sosioøkonomisk sammensetning i forhold til resten av utvalget. Bildet som framtrer i variansanalysene forandres ikke om en gjør dette grepet; vi får fram nøyaktig den samme fordelingen mellom kategoriene.

Foreldrenes arbeidslivstilknytning

"Lav sosioøkonomisk status" defineres også ofte ved svak tilknytning til arbeidslivet; gjennom uføretrygning, arbeidsledighet, etc. Ikke sjelden kategoriseres en rekke marginaliserte grupper sammen med de lavere sjikt som er definert gjennom yrke, f.eks. ufaglærte arbeidere o.l., og dette har igjen vært trukket fram som en mulig årsak til den opphopning av kriminalitet en måtte finne i "underklassen" (*Wikstrøm 1991b*). Uten å gå inn i noen diskusjon av klassebegrepet her, må vi kunne si at en slik praksis umuliggjør fornuftig analytisk bruk av begreper som "klasse" og for den saks skyld "sosialgruppe". I den grad ulike gruppers kultur- og atferdsmønstre er kollektivt forankret i det økonomiske felt, slik det impliseres gjennom bruken av disse begrepene som forklaringsfaktorer, må det for hver gruppe forutsettes et minimum av likeartethet i denne forankringens karakter.

Svekket tilknytning til arbeidslivet kan imidlertid tenkes å ha en selvstendig effekt. Fraværet av arbeidets integrerende funksjon samt svak familieøkonomi kan tenkes å påvirke ikke bare den enkelte trygdede eller arbeidsledige, men

også øvrige familiemedlemmer; både gjennom de økonomiske konsekvensene direkte og gjennom virkninger på det følelsesmessige klima i familien. Det ville ikke være urimelig å vente at slike belastninger på familien har konsekvenser for ungdoms atferd; også deres kriminelle atferd.

Vi finner imidlertid ingen signifikante forskjeller på faktorskåren "kriminalitet" etter verken mors eller fars yrkesaktivitet. Utslagene på de andre tre faktorskårene er også så svake og utydelige at de ikke forsvarer noen plass i våre videre analyser³.

Vi har skilt ut de 10 % som ligger høyest på hver faktorskåre og sett på forskjeller i foreldrenes yrkesdeltakelse i forhold til resten av utvalget, men bildet som framtrådte gjennom variansanalysene endres ikke.

Kontakt med politiet

Vi har skilt ut den gruppa som har vært i kontakt med politiet pga. lovbrudd minst to ganger sist år, og har sett på sosioøkonomisk sammensetning (tabell 4). Vi finner da at det er en viss overvekt av ungdom med arbeiderklassebakgrunn, mens det altså ikke var spor av noen slik tendens når vi så på selve de straffbare handlingene. Dette indikerer at de seleksjonsmekanismene som ofte har vært

Tabell 4. Kontakt med politiet mot sosioøkonomisk bakgrunn.

	Politi > 1 gang %
Høyere adm. still.	2.6
Mellomlag	2.4
Lavere funksj.	2.4
Primærnærings	2.0
Arbeidere	3.7
$\chi^2 = 14.71$	df = 4 p < .005

Tabell 5. Kontakt med politiet mot fars yrkesdeltakelse.

	Politi > 1 gang %
Heltid/skole	2.6
Svak arbeidslivstilknytning	4.9
$\chi^2 = 18.64$	df = 1 p < .001

³) Jfr. note 2.

trukket fram som en viktig årsak til at lavstatusgrupper er overrepresentert når det gjelder registrert kriminalitet, faktisk finnes. Det ser ut til at dette ikke bare er tilfelle blant de etablerte kriminelle (som trolig er underrepresentert i vårt utvalg), men at det også gjelder i forhold til ungdom med et lavere kriminelt aktivitetsnivå.

Tilsvarende finner vi signifikante forskjeller mellom de som har vært i kontakt med politiet minst to ganger og resten av utvalget når det gjelder *fars* yrkesaktivitet; forskjeller som ikke var der i variansanalysen av faktorskåren "kriminalitet". Det viser seg at det er de kategoriene som innebærer svakest tilknytning til arbeidslivet ("deltid", "trygdet", "hjemmeværende" og "arbeidsløs") som er overrepresentert, og vi har derfor slått disse sammen til kategorien "svak arbeidslivstilknytning". "Skole/kurs" er slått sammen med "heltid" (tabell 5).

At arbeiderklassebakgrunn og svak arbeidslivstilknytning hos far hver for seg gir såpass tydelige utslag her, reiser spørsmålet om hvordan disse to faktorene opptrer sammen: Er det arbeiderklasseungdom med fedre utenfor arbeidslivet som kommer hyppigst i kontakt med politiet? En krystabell med alle tre variable indikerer at det forholder seg slik. Blant arbeiderklasseungdom med fedre som er i heltidsjobb, har 3,5 % vært i kontakt med politiet mer enn en gang siste år. Blant dem som også har fedre utenfor arbeidslivet er andelen 6,2 %.

DISKUSJON

Før vi begynner en diskusjon av våre funn, vil vi nok en gang understreke at vi for 16–19-åringenes vedkommende bare kan trekke konklusjoner om dem som går i videregående skole, og at vi i denne eldste delen av utvalget trolig har mistet de mest kriminelt aktive. Ettersom vi (pga. den høye svarprosenten) kan føle oss rimelig trygge på at vi har et representativt utvalg av 13–16-åringene, og ettersom drøyt 80 % av 16–19-åringene også befinner seg i skoleverket, finner vi det likevel rimelig å karakterisere vårt utvalg som representativt for *den normale ungdomsbefolkningen*.

Med dette forbehold i minnet, ser vi at de ulike typer problematferd er svært skjevfordelt blant ungdom. Det gjelder i særlig grad de mer alvorlige handlingstypene, som bare et lite fåtall har utført sist år. Også mindre alvorlige handlinger er forholdsvis lite utbredt, og det er bare de færreste handlingstyper eller situasjoner som så mange som halvparten av utvalget har vært involvert i. De fleste av de mer alminnelig handlingene er ikke ulovlige, og er av problematisk karakter først hvis omfanget er stort.

Vi danner oss på denne måten et bilde av norsk ungdom som jevnt over temmelig lovlydig og lite rabulistisk. De fleste lovbruddene synes å være utført av forholdsvis få personer. En slik opphopning av lovbrudd er i tråd med vanlige funn i internasjonal forskning, men understøtter ikke metaforen om "nyanser i grått".

En vanlig innvending mot undersøkelser som konkluderer med at lovbrudd er jevnt spredt i befolkningen har vært at disse undersøkelsene ikke skiller mellom bagateller og alvorlige forbrytelser (Kleck 1982, Wikström 1983, Pedersen 1993). Det er i denne sammenheng verd å merke seg at også bagatellmessige lovovertrædelser er lite utbredt blant norsk ungdom, slik at det uansett innhold i begrepet kriminalitet er snakk om en svært skjev fordeling.

Faktoranalyse indikerer at vi står overfor flere typiske problematferdsprofiler. At disse hver for seg omfatter atferdstyper som ofte antas å henge nært sammen, er et interessant funn. Disse profilene må analyseres grundig i forhold til en rekke faktorer som kan tenkes å influere på utvikling av problematferd. Dette er mulig på grunnlag av det brede datasett vi har i UiN, og vil bli gjort i tiden som kommer. I denne artikkelen har vi begrenset oss til forholdet mellom atferdsprofilene og sosioøkonomisk bakgrunn.

I forhold til faktorskåren "kriminalitet", som er basert på faktoren med klart størst eigenvalue, er det ingen forskjeller etter sosial klasse. Vi finner noen meget små forskjeller for de tre andre atferdsprofilene, men med unntak av skoleopposisjon ser disse atferdsprofilene ut til å være sterkere forbundet med høy sosioøkonomisk status enn med lav. I den normale ungdomsbefolkningen synes regulære lovbrudd av den typen som vanligvis forbindes med kriminalitet altså å være foreteelser som, til tross for en begrenset utbredelse samlet sett, ikke er konsentrert til bestemte sosiale klasser.

Vi finner overhodet ingen sammenheng mellom svak tilknytning til arbeidslivet hos foreldrene og faktorskåren "kriminalitet". For de andre faktorskårene er utslagene utydelige. Materialet gir således ikke støtte til hypoteser om at utstøting av foreldre fra arbeidslivet i seg selv medfører belastninger på familien som på noen direkte måte bidrar til utvikling av problematferd hos ungdom. Vi kan imidlertid ikke si noe om langstidsvirkninger av slik utstøting, og heller ikke om samvirking med andre potensielt problemskapende faktorer.

Når kriminalitet i den normale ungdomsbefolkningen ikke er knyttet verken til sosial klasse eller til foreldres yrkesdeltakelse, må faktorer som påvirker utviklingen av kriminell atferd søkes andre steder.

I den grad kriminelle handlinger henger sammen med *problematiske bakenforliggende forhold* hos den enkelte unge, må dette være forhold som er uavhengige av sosioøkonomisk posisjon. Såfremt dette dreier seg om personlige belastningsfaktorer knyttet til familien, er det heller ingen rimelig grunn til å anta at slike belastningsfaktorer er sterkere tilstede i arbeiderklassen enn i andre klasser. Ser vi på faktorskåren "drift", som fanger opp atferdskategorier som i mange tilfeller må antas å være forbundet med problematiske familierelasjoner (jfr. de variable som lader på denne faktoren), er en slik atferdsprofil sterkest tilstede i de "øverste" sosioøkonomiske kategoriene. Det er ikke utenkelig at

dette avspeiler utviklingstrekk ved familieforhold og foreldre-barn-relasjoner som gjør seg tydeligst gjeldende i disse befolkningsgruppene.

I den grad slike straffbare handlinger som inngår i atferdsprofilen "kriminalitet" er ledd i ungdommelig rolleutprøving og spenningssøken (Zuckermann 1979), hvilket mange av de kriminelle handlinger som registreres i surveyundersøkelser sannsynligvis er, er det ingen grunn til å vente at slike behov skulle være konsentrert til bestemte klasser. Vårt materiale gir ingen holdepunkter for å anta at kulturelle føringer knyttet til klasse gir seg utslag i handlingsmønstre som kan føre til lovbrudd, og heller ikke indikasjoner på at økonomiske forhold i "lavere" sosiale sjikt har konsekvenser for ungdoms deltakelse i ulovlige aktiviteter.

Derimot ser eksperimentering med illegale rusmidler ut til å være vanligst blant ungdom som *ikke* har bakgrunn i arbeiderklassen eller primærnæringene. Dette gir en viss støtte til hypoteser om at en god del av den eksperimentelle cannabisbruken stadig er knyttet til opposisjonelle motkulturer (Pedersen 1990). Slike motkulturer med mer eller mindre sterke politiske overtoner vil i stor grad være forankret i mellomlagene. UiN-materialet viser f.eks. at medlemmer av miljøvernorganisasjoner for det meste rekrutteres fra mellomlag og overklasse (Skogen 1993), og at ungdom med en slik bakgrunn også er de som klart har sterkest affinitet til en kulturprofil som kan kalles "radikal motkultur" (Øia 1994).

Desto mer interessant er det da at ungdom fra *arbeiderklassen* er overrepresentert blant dem som har vært i kontakt med politiet flere ganger, og at dette særlig gjelder hvis fedrene står utenfor arbeidslivet. Dette kan vanskelig forklares på annen måte enn at politiet er mer oppmerksomme på disse ungdommene enn på ungdom med annen bakgrunn, og må henge sammen med trekk som gjør dem mer synlige eller gjør at de står mer "lagelig til for hogg".

Dels kan arbeiderklassens ungdomskulturelle uttrykk være av en slik art at politiet lettere legger merke til kriminelle handlinger i disse miljøene. Det er mulig at kriminelle handlinger blant arbeiderklasseungdom i større grad enn blant middelklasseungdom er knyttet til gjengdannelser som er lette å få øye på og som derfor havner i politiets søkelys, og det kan godt tenkes at ungdom med bakgrunn i *marginaliserte sjikt* innen arbeiderklassen (f.eks. med arbeidsledige og uføretrygdete fedre) i særlig grad søker til miljøer med et tydelig kollektivpreg (Willis 1977, Corrigan 1979).

Det er mulig at ungdom med en slik bakgrunn i større grad enn andre begår straffbare handlinger som er av en *slik art* at de påkaller politiets oppmerksomhet. Vi finner riktignok ikke signifikante forskjeller verken etter sosial klasse eller fedres yrkesdeltakelse for noen av de enkeltvariable som lader på faktoren "kriminalitet" (– unntatt nettopp "kontakt med politiet"), men flere av hand-

lingstypene er så generelt karakterisert at nokså ulik atferd kan registreres (f.eks. kan kategorien "brutt deg inn for å stjele noe" omfatte alt fra innbrudd i kjellerboder som aldri anmeldes til sofistikerte "brekk" med betydelig utbytte).

Det kan også være at politiets oppmerksomhet rettes mot bo-områder som vurderes som særlig "belastede" (mer eller mindre godt begrunnet) der arbeiderklassen er i flertall, og der andelen familier med arbeidsledige eller trygdede fedre er høyere enn vanlig.

Videre kan middelklasseungdommens lovbrudd være innhyllt i sosiale mønstre som virker beskyttende. Både ungdommen selv og deres foreldre vil i stor utstrekning beherske de samme kulturelle koder som politi og påtalemyndighet. Dette kan både bidra til å gjøre lovbrudd mer "forståelige" som rampestreker, og gjøre det lettere å forhandle seg ut av ubehagelige situasjoner. At lovstridige handlinger kan ufarliggjøres av ritualer med en temmelig klar klassebasis er forøvrig velkjent; det skulle være nok å minne om den norske russefeiringen, som langt på vei "unnskylder" atferd som ellers ville ført til reaksjoner fra politiets side. Rekrutteringen til almenfaglig studieretning, som munner ut i russefeiring, er stadig klassemessig skjev. "Ung i Norge"-materialet viser at 69,3 % med foreldre i kategorien "diverse mellomlag" går på almenfag, mens 31,4 % med foreldre som er arbeidere gjør det samme.

Om vi til slutt knytter an til spørsmålene vi stilte innledningsvis, kan vi kort oppsummere våre viktigste funn slik:

Kriminelle handlinger er lite utbredt blant norsk ungdom, og de mer bagatellmessige former for problemtaferd er heller ikke særlig vanlige. Dette gir ikke støtte til hypotesen om at "vi er alle lovbrytere".

De unge som begår de egentlige straffbare handlingene er jevnt spredt i alle samfunnslag, og kjennetegnes ikke ved å ha foreldre med svak tilknytning til arbeidslivet. Det synes således ikke å være noen sammenheng mellom lav sosioøkonomisk posisjon og kriminalitet i det omfang vi her har registrert.

Det ser derimot ut til å være seleksjonsmekanismer i sanksjonsapparatet som bevirker at arbeiderklasseungdom, og særlig arbeiderklasseungdom med fedre som har svak arbeidslivstilknytning, oftere enn andre tas av politiet, til tross for at de ikke utmerker seg ved høyere kriminelt aktivitetsnivå.

Adresse: NFRs program for ungdomsforskning

Gaustadalléen 21

N-0371 Oslo

Litteratur

- Andersen, T. F. & Balvig, F.*: Opvækstvilkår og straffelovskriminalitet. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1984, 1–15.
- Balvig, F.*: Ungdomskriminalitet – med særlig henblik på retssystemets udvælgelsesmekanismer. I: Pensumsamling for kriminologi grunnfag 1989. Institutt for kriminologi og strafferett, Universitetet i Oslo 1981.
- Blankenburg, E.*: The Selectivity of Legal Sanctions: An Empirical Investigation of Shoplifting. *Law and Society Review* 1976, 109–130.
- Braithwaite, J.*: The myth of social class and criminality reconsidered. *American Sociological Review* 1981, 36–57.
- Brown, S. E.*: The Class-Delinquency Hypothesis and Juvenile Justice System Bias. *Sociological Inquiry* 1985, 212–223.
- Christie, N.*: Hvor tett et samfunn? Universitetsforlaget Oslo 1975.
- Corrigan, P.*: Schooling the Smash Street Kids. MacMillan, London 1979.
- Donovan, J. E., Jessor, R. & Costa, F. M.*: Syndrome of Problem Behavior in Adolescence: A Replication. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 1988, 762–765.
- Elliot, D. E. & Ageton, S. S.*: Reconciling race and class differences in self-reported and official estimates of delinquency. *American Sociological Review* 1980, 95–110.
- Hoffman, E.*: Kartverk for arbeidsmarkedet. Tidsskrift for samfunnsforskning 1993, 77–88.
- Høigård, C.*: Alminnelig og forskjellig. Tidsskrift for samfunnsforskning 1993, 275–280.
- Høigård, C. & Balvig, F.*: Kriminalitet og straff i tall og tekst. Universitetsforlaget Oslo 1988.
- ILO*: International Standard Classification of Occupations – ISCO 88, Geneve 1990.
- Kleck, G.*: On the use of self-report data to determine the class distribution of criminal and delinquent behavior. *American Sociological Review* 1982, 427–433.
- Kyvsgaard, B.*: Ny ungdom? Jurist- og økonomforbundets forlag, København 1992.
- LeBlanc, M. & Fréchette, M.*: Male Criminal Activity from Childhood Through Youth. Springer, New York 1989.
- Loeber, R. & Waller, D.*: Artefacts in delinquency specialisation and generalisation studies. *British Journal of Criminology* 1988, 461–477.
- Mjelde, L.*: From hand to mind. I: Livingstone, D.W. (red.) *Critical Pedagogy and Cultural Power*. Bergin & Garvey, South Hadley, Mass. 1987.
- NOU*: Veien videre til studie og yrkeskompetanse for alle. Oslo: Norges offentlige utredninger, Oslo 1991, 4.
- Olweus, D.*: Prevalence and incidence in the study of antisocial behavior: Definitions and measurements. I: Klein, M. W. (red.): *Cross-National Research in Self-reported Crime and Delinquency*. Kluwer, Dordrecht (NL), 1989.
- Olweus, D.*: Bully/victim Problems Among School Children: Basic facts and effects of a school intervention program. I: Pepler, D. & Rubin, K. (red.) *The development and treatment of childhood aggression*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale, N. J. 1991.
- Osgood, D. W., Johnston, L. D., O'Malley, P. M. & Bachman, J. G.*: The generality of deviance in late adolescence and early adulthood. *American Sociological Review* 1989, 81–93.

- Pedersen, W.*: Adolescents initiating cannabis use: cultural opposition or poor mental health? *Journal of Adolescence* 1990, 327–339.
- Pedersen, W.*: Ungdomskriminalitet: Nyanser i grått? *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1992, 353–364.
- Pedersen, W.*: Strange Fruits. *Tidsskrift for samfunnsforskning* 1993, 361–366.
- Skogen, K.*: Ungdom, friluftsliv og organisasjoner. *Ungforskrapport* 2/93.
- Stangeland, P. & Hauge, R.*: Nyanser i grått. En undersøkelse av selvrapportert kriminalitet blant norsk ungdom. Universitetsforlaget Oslo, 1974.
- Stattin, H., Magnusson D. & Reichell, H.*: Criminal activity at different ages. A study based on a Swedish Longitudinal Research Population. *British Journal of Criminology* 1989, 368–385.
- Wikström, P.-O.*: Social klass och brottslighet. *Brå Apropå* 1983, nr 3, 4–12.
- Wikström, P.-O.*: Age and Crime in a Stockholm Cohort. *Journal of Quantitative criminology* 1990, 61–84.
- Wikström, P.-O.*: *Urban Crime, Criminals and Victims*. Springer, New York, 1991a.
- Wikström, P.-O.*: Housing Tenure, Social Class and Offending: The individual level relationship in childhood and youth. *Criminal Behaviour and Mental Health* 1991b, 69–89.
- Willis, P.*: *Learning to labour*. Gower, Aldershot 1977.
- Windle, M.*: A Longitudinal Study of Antisocial Behavior in Early Adolescence as Predictors of Late Adolescence Substance Abuse: Gender and ethnic group differences. *Journal of Abnormal Psychology* 1990, 86–91.
- Zuckermann, M.*: *Sensation seeking*. Lawrence Erlbaum, Hillsdale N. J. 1979.
- Øia, T.*: *Norske ungdomskulturer*. Opplandske Bokforlag 1994.